

ROZBIERAC (171) *vb impf*

rozbiać (165), **rozbiać** (6) *KromRozm II, KromRozm III* (5).

o oraz a jasne (w tym w o 1 r. błędne znakowanie); -bi- (19) *MurzHist, OrzQuin* (2), *Strum, Oczko, KochPs* (3), *PudłFr, GórnTroas, OrzJan, SarnStat* (3), *SiebRozmyśl* (2), *GosłCast* (3), -bie- (22) *MurzNT, Mącz* (21).

inf rozbiać (49). ◇ *praes 1 sg* rozbiać (18). ◇ *2 sg* rozbiać (1). ◇ *3 sg* rozbiać (9). ◇ *1 pl* rozbiać (2). ◇ *2 pl* rozbiać (1). ◇ *3 pl* rozbiać (7). ◇ *praet 1 sg m* rozbiać, -m rozbiać (4). ◇ *2 sg f -s* rozbiać (1). ◇ *3 sg m* rozbiać (6). *f* rozbiać (3). ◇ *1 pl m pers -smy* rozbiać (2). ◇ *2 pl m pers* rozbiać (1). ◇ *3 pl m pers* rozbiać (9). ◇ *fut 1 sg m* rozbiać będę (3). ◇ *2 sg m* rozbiać będziesz (2). ◇ *3 sg m* rozbiać będzie (1) *GliczKsiąż, będzie rozbiać* (1) *LatHar*. ◇ *1 pl m pers* rozbiać będziemy (2) *RejPos, RejPosWstaw*, będziemy rozbiać (1) *BibRadz*, będziemy rozbiać (1) *MurzNT*. ◇ *imp 2 sg* rozbiać (2). ◇ *2 pl* rozbiać (6). ◇ *con 1 sg m* bym rozbiać (1). ◇ *2 sg m* byś rozbiać (2). *f* byś rozbiać (1). ◇ *3 sg m* by rozbiać (2). ◇ *1 pl m pers* byśmy rozbiać (2). ◇ *3 pl m pers* by rozbiać (2). ◇ *impers praet* rozbiać (2). ◇ *impers con* by rozbiać (2). ◇ *part praes act* rozbiać (25).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI (trzy z niżej notowanych przykładów) – XVIII w.

1. *Dzielić na części; diffingere, laniare Mącz; artuatim concidere, (in articulos) dissecare, deartuare, articulatim a. membratim dividere Cn* (11) :

Zwrot: [»rozbiać [co] w połę: Zás ini rozbiać ie [migdały] wpoły/ á połowiczkami cukruią SienHerb 527a.]

»na sztuki rozbiać« (1): *Diffingo, Rozłámuyę/ álbo ná sztuki rozbiać. Mącz 135d, 183d.*

Przen (1) :

Zwrot: [»kogo] w kęsy rozbiać« (1): W iedny mię prąwę kęsy rozbiać Kiedy mię coraz źli ludzie pytaią/ Gdzie teraz on twóy/ nędzniku wygnány/ Bóg záwołány? KochPs 63.

a. *Dzielić na części zabite zwierzę [co (żywotne)]* (3) : *BielKron 112v; Exenteratus porcus, Wywnętrzony wieprs. Exentero, Wywnętrzam/ Spráwuyę/ Rozbiać. Mącz 104a; Lanionia mensa, Rzeźnicza łáwá álbo pień ná którym bydlętá rozbiać. Mącz 183d.*

b. *Dokonywać sekcji zwłok; anatomicum agere, anatomas factitare Cn [kogo]* (1) : *Anatomia, Rozłieczenie/ Rozebranie/ yáko bywa gdy lekarze dáya trupá rozbiać/ żadney żyłki takież y wnętrności nieopuścáyac. Mącz 9b.*

c. *Demontować budowle i konstrukcje; destruere PolAnt [co]* (3) : *Kto kopa doł/ wpada do niego/ á kto płot rozbiać/ vkąfi go wąż. BielKron 81v; y rozbiaćliście domy opráwiáiac mur. BudBibIs 22/10; Strum L4; [Tych lepak, ktorzy stany [= namioty] cesarskie rozbiać, jest ich sześćdziesiąt, zowią je mechterler PamJancz 134; RachBonera 1558 74].*

d. *O tkaninie: pruć [co]* (1) : *Extexo, Retexo quod textum est – Tkanie rozbiać. Calep 397b.*

2. *Oddzielać, rozdzielać [co]* (1) : *[Lliliją też łádzą [...] w ziemi tłuftey á dobrze wzrúfzoney. Rozbiać iey ftrąćki iákoby czołnkowe/ iteż rozładzią ná ftopie od siebie Cresc 1571 265.]*

Zwrot: »rozbiać jedno od drugiego« (1): Deglutino et reglutino, Odlutuyę. Rozładzam/ Rozbiać zás yedno od drugiego. Mącz 147a.

3. *Brac częściami w różne miejsca; differre, distrahere Cn [co] (2) :*

[*rozbiierać dokąd: które [piwo] rozbiierają do wsi zamkowych i do innych okolicznych LustrMalb II 104.*]

a. *Brac bezprawnie, zagarniać (2) : OrzRozm Cv; nátychmiałt poczęli wywracać Ołtarze/ wyganiać Kąplany/ Ikárby Kościelné rozbiierać OrzQuin I4v.*

4. *Zdejmovać z kogoś ubiór, zbroję; ornatum adimere Cn [z czego] (2) : Exarmo, Dearmo, Z zbroyey rozbieram. Mącz 16c; Devestio, Veste exuo – Złżat rozbieram zwłoczę. Calep 315b.*

[*Przen: Ale widzę że mię zaś ze zbroie rozbierać/ każąc mi z nimi [ewangelikami] pokoy záchowác Respons Mv.*]

5. *Zmieniać strukturę materii [co] (1) : Piłze Iozephus iż widzyał w Rzymie takiego miłtrzá co skło rozbiereał y ciągnął iako wołk BielKron 26v.*

6. *Dokładnie rozpatrywać jakąś sprawę, też omawiając ją; analizować tekst, rozpatrując kolejno poszczególne fragmenty; disceptare Mącz, Modrz, Cn; tractare Vulg, Modrz; disputare, disserere Mącz, Cn; quaerere Modrz, Calag; cogitare, pertractare, scrutari Vulg; pensare, pensitare, volutare Mącz; deliberare Calag; revolvere JanStat; aestimare, arbitrare, commeditari, commentari, considerare, contemplari, exagitare, examinare, excutere, existimare, expendere, exputare, meditari, perpendere, perscrutari, ponderare, putare, ratiocinari, recogitare, recolere, reputare, retractare Cn [w tym: co (135)] (153) : PatKaz III 147; KromRozm II n3v; KromRozm III Gv, L5v; Niech przyştąpią á nam oznaymią co ma być [...] / a będziemy rozbiierać [ponemus cor nostrum] ábyfmy wiedzieli co zá koniec ich ma być BibRadzIs 41/22; Ná drugim oládzieniu rozbierali theż drugie ártykuły/ zwłáżczá o młzy BielKron 236, 107, 108v, 219; SarnUzn H6v; GórnDworz C5, F4v, Ov; KuczbKat 55, 415; Nie iestci rzecz áni powinność żadna Krolá Iego M. te wálze Confessie rozbiierać WujJud 3v, 114; CzechRozm 102, 102v, 103; Tenći łpofob wiedzenia woyny przeszłych lat w rádźie kilka kroć rozbierano. ModrzBaz 120v, 129; Calag 385b; Co noc/ to rozbiéraycie dnia przéłzłégo łprawy KochPs 6, 180; SkarŻyw A4v, 119; Ty łłowá rozbiereałem też w Diálogách CzechEp 301, 13, 71, 199, 223, 327, 424; NiemObr 117; ReszPrz Av; Ty tedy przykłády przed oczymá łwymi máiac/ y ony rozbiérayc Obywáthel dobry ma łie łtrzedz Ambicyey Phil K; GórnTroas 65; OrzJan 125; LatHar 58, 131, 514; Rozbiéraycie (marg) ábo rozbiéraycie. (–) piłmá: gdy łię wam zda że w nich żywot wieczny maćie WujNTIoann 5/39, s. 324 [4 r.], 521, 631, 742, Xxxxx2v, Bbbbbb; SarnStat 942, 1291; SiebRozmyśl G2; Rozbiérayc my páni tę twoię przygodę/ Cwiczymy łie zdáleká/ widzác taką łzkodę. GosłCast 43.*

rozbiierać o kim, o czym (4): ModrzBaz 103; Nie Miniłtryc ty [...] mowá tę łwoią/ lekce łobie poważałz: gdy ták o nich/ przeto iż cudow nie czynią/ rozbiéraył CzechRozm 187; CzechEp 177; NiemObr 65.

Ze zdaniem dopełnieniowym [w tym z zapowiednikiem: to (2); zaimek pytajny (8), iż, że (4)] (12): [...] tak to u siebie rozbiérayc: jeśliże postawiona jaka obrona będzie na granicy bez uczynienia takowego porządku wewnątrz, że to więcej zaszkodzić Rzeczypospolitej, aniż pomoc [może] Diar 67, 66; DiarDop 116; GliczKsiąż Dv; Leop 1.Mach 2/61; GórnDworz H5; chćieyćie łobie co náipilniey rozbiérayc/ iáko to iest niezmierna Bofka miłość y obffita łáłká iego/ ktorá [...] włzyłtkim nam przed

tym pokazał przez Krztu świętego przyięcie *KarnNap* A3v; *ModrzBaz* 120v; *Oczko* 25; *CzechEp* 421; *LatHar* 665; *PaxLiz* A4v.

Ze zdaniem dopełnieniowym nawiązującym do dopełnienia bliższego w zdaniu nadrzędnym (1): (marg) Co znaczy KATAFALK (-) A iuz teraz do tey niezwyčajney máchiny/ rozbieraiąc przednieyże cząłtki iey/ co ktora znaczy/ przyłtąpm. WysKaz 42.

Z przytoczeniem sformułowanej myśli (2): A iefliżbyś ták rozbierác chciał w myłli fwey/ Iákoż rozeznác mam łłowá ty kthorych Pan do niego nie mowił? Tedy [...] BibRadzDeut 18/22; *GrabowSet* F3v.

Zwroty: »rozbierác w głowie« [szyk zmienny] (2): łtrách mię wnetże zdiął/ kiedym niełtychány Przypadek iął rozbierác w głowie méy łtrołkány. GosłCast 73, 31.

»w myłli (a. w umyśle), na myłli (a. na umyśle) rozbierác« = *mente pertractare Vulg; dicere in corde PolAnt; in animo revolvere JanStat* [szyk zmienny] (3:2): *Leop Nah* 1/11; *BibRadzDeut* 18/21; *Day* Pánie ábym [...] niedołtátki moie/ z žalem y z fercem do polepłzenia w myłli moiey rozbierác. *LatHar* 22; iž przypatrywłzy łie dobrze tego Królestwá náłžego dobrodzieyłtwom [...] y ná vmyśle té dobrodzieyłtwá rozbieraiąc: á chcąc ie włzeláką pilnołciá królestwu y Polłkiéy Koronie oddác/ łtáramy łie o dobrym połtánowieniu iéy *SarnStat* 950; *CiekPotr* 17.

»pilnie (a. co napilniej), z pilnołciá rozbierác« [szyk zmienny] (8:3): *MurzNT* 116; Co łzyrzey zrozumiemy s łłow Páná náłžego/ gđzye ie łobie s pilnołciá rozbierác bęđzyemy *RejPos* 337; Ten punkt bárzo pilnie rozbierác S. Chryłstom w łwoim do łudu Antiocheńłkiego Kazániu. *KuczbKat* 90, 9, 10; *MycPrz* I A4v; *CzechRozm* 178v; *KarnNap* A3v; pochlebcom vłzu łwych nie nákláday/ ále rzeczy włzytki co napilniey rozbieray *Phil* S4; *GrabowSet* S3; *LatHar* 665.

»rozbierác porządnie« (1): [...] Rozbieraiąc tho porządnie w czym iefł Antychriłł Papá Rzymłki przeciwny Chriłtułowi *CzechEp* 421.

»rozmyłłaniem rozbierác« (1): y przez Moyżelzá/ ná wielu miełscách/ wołá Pánłką/ y vłtáwy iego/ rozmyłłaniem częłtyłm rozbierác kazano *LatHar* 664.

»rzecz(y) rozbierác« [szyk zmienny] (27): *KromRozm I* A2v; *KromRozm III* L8; áná drugim poładzeniu mieli rzeczy wátpliwe rozbierác okołó piłma łwiętego. *BielKron* 235v, 129v, 232v, 236, 406, 407v, 412v; *Discepto, Disputo, Contendo. Diłputuyę/ Rzecz yáką rozbieram/ Rozkládam/ wywodzę yęzykiem á słowy. Mącz* 90a; *Disputare verbis in utramque partem, Ná obie łtronie rzecz słowy rozbierác. Mącz* 333b, 288c [2 r.], 333b, 336d, 378b, 388a (12); Názyt to w. m. łubtyłnie chcelž rzeczy rozbierác. *GórnDworz* L8v; *CzechEp* 40; *NiemObr* 6 [2 r.]; *Phil* S4; *LatHar* 321; [*BudBib Iudic* 20/7 (Linde)].

»rozbierác miedzy sobą« [szyk zmienny] (9): *MurzHist* S3; ci łá męžowie ktorzy myłłá niepráwołł/ y rozbieraiá miedzy łobá rádę bárzo złá *Leop Ez* 11/2; długo ten łiłł kłiážetá rozbieráli/ myęđzy łobá *BielKron* 197, 55v, 393; *OrzQuin* Yv; *ModrzBaz* 103, 120v; *WujNT* 166 *marg.*

»sobie, u siebie, (sam) z sobą, sam w sobie rozbierác« [szyk zmienny] (14:7:4:1): *Diar* 66, 67; *DiarDop* 116; *GliczKsiąž* Dv, K4v; *BibRadz Eccli* 51/24; *Pensito, Dobrze vwažam/ Myłłę/ y Rozmyłłam/ y to y owo przed fię bierę/ Rozbieram rzecz łam s łobá. Mącz* 288c; Włelekroć z niemáłym pođziwieniem rozbierácem tho v łiebie/ [...] łkądby to rołłó/ iž łudzye łthárzy niemál

wfzyfczy fkárzã fi ná dzifiefyfe czãfy *GórnDworz* H5, K7v; *RejPos* 337, [340]v; *KuczbKat* 10; *RejPosWstaw* 21v, [1432]; *CzechRozm* 2v, 178v; *KarnNap* A3v; *SkarŻyw* 55; Poczne łobie rozbiérãc té przymioty twoie *PudłFr* 72; *ActReg* 134, 170; *GrabowSet* F3v; vczynki rãk twoich rozbieraãem łobie. *LatHar* 170; *PowodPr* 10, 47; *PaxLiz* A4v; [*BielKron* 1597 482 (*Linde*)].

»rozbiérãc sumnienie« = *robić rachunek sumienia* [szyk zmienny] (2): W czym naywięcey sumnienie łwe rozbiérãc ma/ ktory [...] częłto łpowieđzi S. vżywa. *LatHar* 134, 4.

»szeroko (a. szyrzej) rozbi(e)rac« [szyk zmienny] (6): *KromRozm III* B6v; *KuczbKat* 390; Przetoż ty łłowã ktorełmy ná poczãtku zãłóżyli/ dla lepźzego wyrozumienia/ łzyrzej łobie rozbiérãc będyemy. *RejPosWstaw* [1432], [213]v; niewiãm coby po tym/ rozbiérãc łzéroko/ do ktorych/ y iãkięy włãfności/ á co pómóc [*cieplice*] máiã *Oczko* 25; *CzechEp* 40.

Szeregi: »mowić i rozbiérãc« (1): dla ktorego [*Syna Bożego przedwiecznego*] fię ná mię [...] <si>erdzi/ że fię o nim [...] mowić/ y rozbiérãc wãżę *CzechEp* 177.

»rozbiérãc i myłłic« [szyk 1:1] (2): *CzechRozm* 2v; Iełã myłłic/ y rozbiérãc złobã: Kogoby mogłã mieć łwã ozdobã. *PaxLiz* A4v.

»obaczãc a rozbiérãc« (1): Ktore rzeczy gdyby kto obaczãł á rozbiérãł/ nyetrzebã długyego zãbãwyenyã/ áni dowodow. *KromRozm III* L8.

»rozbiérãc, rozczytãc« (1): To gdy ia w vmysłę łwym rozbiérãm, rołczytam, [...] Mowię tãk: [...] *CiekPotr* 17.

»rozbiérãc a rozmyłłãc« [szyk 1:1] (2): *GliczKsiãż* Dv; A tãkże rozbiérãycie á rozmyłłãycie łobie [*cogitate*] [...]: iż wfzyfcy ktorzy w Pãnie Bodze duffãiã/ nie bywãiã łłãbemi. *Leop* 1.*Mach* 2/61.

»rozbiérãc a roztrzãszãc« (1): Ten łkład [...] s tych łłow rozumyec á poyãc kãżdy może/ gdy yedno ye łoby rozbyérãc á rołtrzãłãc będye. *GliczKsiãż* K4v.

»rozbiérãc a rozwãżãc« (1): [*rozum człowieczy*] przez znãki z podãnyã łmyłłow [...] przyyęte/ rozbiérãyãc á rozwãżãyãc ye/ ku vznãnyu rzeczy kãżdey/ iftnołci y przyczyn yey przychodźci mułi *KromRozm III* B6v.

»upãtrowãc i rozbiérãc« (1): Teraz łłowã dálłze [...]: Tobie dam klucze krolełtwã niebiełkiego: vpãtrowãc y rozbiérãc będe. *NiemObr* 37.

»uwãżãc a (i) rozbiérãc« [szyk 2:1]: (3): Pensitator, Ten ktory uwãżã á rozbiérã rzecz/ Rozmyłłny. *Mãcz* 288c, 406d; *WujNT* 193.

W przem (6) : Myłł moiã rozbiérãłã to łãmã w łobie *BibRadz Eccli* 51/24; *BudBib Ps* 77/6.

Zwrot: »w sercu rozbiérãc« (4): ábyłmy to co on zã nas miłłołciwie ćierpiãł/ naboźnie w łercãch rozbiérãli *LatHar* 617, 158, 393; *SiebRozmyłł* F3v.

*** *Bez wystarczãjãcego kontekstu* (1) : Diripio, Rozdzierãm/ rozbiérãm/ rozrywãm/ wylupiam. *Mãcz* 346c.

Synonimy: 6. *rozbaczãc, rozbaczãc się, rozczytãc, rozejmowãc, rozeznawãc, rozmyłłãc, rozmyłłãc się, rozprawowãc się, roztrzãszãc, rozwãżãc.*

Formãcje współrdzenne cf **BRAC**.

Cf **ROZBIERAJãCY, ROZBIERãNIE, ROZBIERãNY**